

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ*

Kürşat KURTULGAN** - Aydın EFE***

ÖZ

Türklerin Avrupa'ya ayak bastığı andan itibaren hoşgörüyü baktığı gayrimüslimler ile Müslümanların araları, 19. yüzyıl başlarından itibaren bozulmaya başlamış ve Balkan Savaşları'ndan sonra ise tamamen hasmane bir hal almıştır. Bu durum Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar başta olmak üzere diğer etnik ve dinî gruplar arasında da gelişmiş, yoğun savaşların yaşanmasına sebep olmuştur. Savaşların öncesi ve sonrasında ise güvenli bölgelere doğru göçler meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra muhacirler konusuna eğilme imkânı bulmuştur. Araştırmamız Konya örneğinde, Balkan savaşları esnasında ve sonrasında Türkiye'ye gelen, fakat iskânları gerçekleştirilememiş muhacirler ile yapılan birebir görüşmelerde tanzim edilen tutanaklara ve arşiv belgelerine dayanmaktadır. Mülkiye müfettişi Nusret Bey tarafından hazırlanan bu tutanaklar sayesinde, muhacirlere ve yaşanan sıkıntılara dair ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Muhaceret, Muhacir, Konya, Rapor.

OBSERVATIONS OF IMMIGRANTS BY NUSRET BEY, CIVIL INSPECTOR OF KONYA AND ITS VICINITY

ABSTRACT

The relationships between non-Muslims, who have been treated with tolerance since Turks stepped into Europe and Muslims, started to deteriorate at the

* Bu çalışma, TODAİE tarafından 2016'da düzenlenen “Anadolu'ya Göç” adlı sempozyumda sunulan bildiri metninin genişletilerek düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Artvin, E-mektup: kursatkurtulgan@hotmail.com.

*** Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Çankırı, E-mektup: yorturk33@gmail.com.

beginning of the 19th century, and took a completely hostile status after the Balkan wars. This situation also arose among other ethnic and religious groups, especially Bulgarians, Greeks and Serbians, and led to massive wars. Migrations to safe zones took place before and after the wars.

The Republic of Turkey found the opportunity to deal with the issue of emigrants after the Lausanne Peace Treaty. Our study on the example of Konya is based on records of one on one interviews conducted with immigrants who arrived in Turkey during and after the Balkan wars but were not resettled; and archived documents. Detailed information about emigrants and the problems they had experienced is reached through these records kept by Civil Inspector Nusret Bey.

Key words: Balkan Wars, Immigration, Emigrant, Konya, Report

Giriş

Balkanlardan ve Kafkaslardan yapılan göçlerde Anadolu şehirlerinin “Göç, Muhacir ve İskân” gibi kavramlarla tanışması XIX. yüzyıla kadar inmektedir. Özellikle 93 Harbi ile başlayan Balkanlarda ulus devlet kurma süreci sonrasında Balkan uluslarının bağımsızlıklarına kavuşmak için giriştikleri yoğun mücadeleler ve bu çerçevede düşman olarak gördükleri Müslümanlara yönelik uygulanan şiddet politikaları, Rumeli’den Anadolu’ya muhacereti başlatan sebepler olarak görülmektedir. Çoğu zaman tek taraflı olan göç olgusu bazı zamanlarda karşılıklı olarak da yaşanmıştır. Göçler; Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve nihayet Millî Mücadele döneminde başta Türkler ve Boşnaklar olmak üzere Müslümanların Balkanlar’dan Anadolu’ya; Anadolu’da yaşayan Rum ve Ermeni gayrimüslimlerin de Balkanlar’a doğru göç etmeleri ile beraber yeni bir şekil almıştır. Bu durum Anadolu’da ekonomik açıdan bir boşluk yaratmışsa da, gelen muhacirlerin tarıma dayalı bir toplumda ihtiyaç duyulan insan gücünü karşılamasıyla kısmen kapatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı Lozan Barış Antlaşması, düzensiz olarak devam eden göçleri uluslararası zemine taşımıştır. Böylelikle geçmişte yaşanan düzensiz göçler nedeniyle acılar çeken ve maddî kayıplara uğrayan göçmenlerin hakları ilgili devletlerin güvencesi altına alınmıştır. Lozan Barış Antlaşması’nda alınan mübadele kararı ve akabinde diğer Balkan devletleri ile imzalanan “*Tabiiyet Antlaşmaları*”nın Türkiye açısından başka bir anlamı daha bulunmaktaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni tanımlayan “*Ulus Devlet*” anlayışına uygun olarak gayrimüslimlerden boşalan-boşalacak bölgelere Türk ve

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi ve böylelikle homojen bir yapının oluşması sağlanacaktı.

Osmanlı döneminde gayrimüslimler nedeniyle yaşanan sıkıntılara bakıldığında, yaşanan göçleri ve mübadeleyi Türkiye'nin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini amaçlayan düzenlemeler olarak görebiliriz. Zira Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde uyguladıkları yıkım politikalarında ve içişlerine karışmalarında azınlıklar en fazla kullanılan araçlar olmuşlardır. Bu yönü ile özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde, en fazla başını ağrıtan konulardan birisi azınlıklar meselesidir.

Avrupa devletlerinin bu politikasının ne kadar uzun soluklu olduğunu göstermesi açısından 28 Temmuz 1860 tarihinde İzmir İngiliz Konsolosu Charles Blunt'un: "*Vilayetin genel durumu günden güne iyiye gitmektedir. Ancak bu iyileşme genellikle Hıristiyanların yararına oluyor. Hıristiyanlar, Türklerin varını yoğunu satın alıyorlar. Elden çıkarılan Türk topraklarının alıcıları her zaman ya Ermenilerdir ya da Rumlardır.*" ifadesi son derece manidardır. Zira bu durum, I. Dünya Savaşı'ndan sonra azınlıkların demografik açıdan sayısal çoğunluğu ele geçirmek için ortaya koydukları maddî ve manevî çabalarının, daha o günlerde belirlenmiş ve uygulamaya konmuş olduğunu göstermektedir.¹ Bu yönü itibariyle Türkiye sınırları içerisinde azınlıkların varlığı güvenlik açısından tehlike arz etmiş olabilir.

Oysa Türkler açısından durum böyle midir? Dünyada yaşanan göç olaylarını incelediğimizde egemen olan unsurun gücünü kaybetmesiyle geride kalanların hâkim oldukları bölgeye doğru geri çekildikleri görülür. Türkler ise egemen unsur olmadıkları bölgelerde bile halkla iç içe huzur içinde yaşayabilmişlerdir. Gösterilen inanılmaz uyum sayesinde bu bölgeleri de yurt olarak kabullenmiş ve mecbur kalmadıkları sürece geri çekilmemişlerdir.

Balkan Savaşları ile başlayan göçler sürecinde yaşanan zararların telafisi ve iskânları Cumhuriyet döneminde konunun muhatabı olan devletler ile yapılan antlaşmalar çerçevesinde imzalanan antlaşmalarla sağlanmıştır. İskân faaliyetleri sonucunda da gelen muhacirlerin sosyal hayata intibakları gerçekleştirilmiştir.

¹ Bilal N. Şimşir, "Ermeni Gaillesinin Tarihsel Kökeni Üzerine", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1, Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001, s. 110.

1. Antlaşmalar

Mübadeleye dair Osmanlı döneminde de bazı çalışmalar ve antlaşmalar imzalanmışsa da I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla uygulanamamıştır. Bu durum Cumhuriyet döneminde tekrar gündeme gelmiş ve göç süreci, 30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan ile imzalanan antlaşma ile başlamış; 1925 Bulgaristan, Yugoslavya ve 1933 yılında Romanya ile imzalanan antlaşmalar ile devam etmiştir.²

Türkiye Cumhuriyeti, bu antlaşmalar ile mevcut sınırları dışında kalan soydaşlarına değil, aynı zamanda farklı etnik unsurlardan Müslümanlara da yardım elini uzatmış oluyordu. Buhara'dan Türkistan'a, Orta Doğu'dan Balkanlara birçok coğrafyadan gelen Arap, Afgan muhacirleri örnek olarak verilebilir. Bu fikir bir anda oluşmamıştır. Alınan her türlü kararda olduğu gibi önce mecliste tartışılmış ve alınan ortak karar ile uygulamaya konulmuştur. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan insanlarla alâkalı kanun görüşmelerinde Biga Mebusu Samih Rifat Bey; *“Biz Türk lisanı söyleyen Türklüğü ve Türk şiarını terennüm eden, Türklük ruhunu gösteren, Türk olan ve ‘Ben Türküm’ diyen insanları da içimize almamız. Türk birçok aksamın babasıdır. Boşnaklar, Macarlar, Arnavutlar Türk'tür”* demektedir.³

Söz konusu dönemde Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, bu konuya son derece büyük bir önem vermiş, sorunun çözümü için ince ve duyarlı bir politika izlemiştir. Halen bu politikalar çerçevesinde mücadele vermeye devam etmekte ve güvenli bir liman olarak görülmektedir. Bunun en somut örneği can güvenliklerini sağlamak için hem Kafkaslardan ve hem de güneyden gelen muhacirlere yönelik izlenen politikalar gösterilebilir.

2. Göç Yolları

Göçmenlerin güzergâhları ve nakil araçlarına bakıldığında, geldikleri yerlere göre farklılıklar görülmektedir. Yunanistan'dan gelen muhacirlerin büyük bir kısmı İzmir, İstanbul ve Mersin limanlarına deniz yolu ile

² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, I, TTK Yay., Ankara 2000, s. 185, 256, 265.

³ TBMM. G.C.Z.C. (1985), *IV., 2 Mart 1339 (1923) - 25 Teşrinievvel 1934*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Sanem Matbaası, Ankara, s. 276.

**KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ**

taşınmışlardır. Bu limanlardan karaya çıkanlar, demiryolu veya kendilerine ayrılan askerî ve sivil araçlarla daimî iskân bölgelerine nakledilmişlerdir.⁴

Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek gibi bölgelerden gelenler ise deniz yolunun yanı sıra söz konusu dönemde önemli bir yere sahip olan demiryollarını ve diğer karayolu ulaşım araçlarını kullanarak Anadolu'ya gelmişlerdir.⁵

Göç sürecinde izlenen yollar ülkelere göre farklılık gösterse de genel olarak muhacirlerin büyük bir kısmının karayolu ile Edirne sınırından ülkeye giriş yaptıkları ve buradan İstanbul'a, oradan da yerleştirilecekleri bölgelere sevk edildikleri bilinmektedir.

3. Geçici Barınma Yerleri

Muhacir kayıt defterlerinden elde edilen bilgiler ışığında muhacirlerin ilk geldikleri zamanlarda geçici olarak çevrede bulunan bazı binalar ve devlet kurumlarında kaldıklarını görülmektedir. Bir süre burada kaldıktan sonra imkânlar dâhilinde başka meskenlere daimî iskânları gerçekleştirilmiştir. Özellikle Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında yaşanan göçlerle gelenler, yaşanan yönetim zafiyetinden ve imkânsızlıklardan dolayı bir süre kendi başlarına bırakılmışlardır. Bazı aileler ise kendi imkânları ile kiraladıkları veya satın aldıkları meskenlere yerleşmişlerdir. Bazıları ise çevrede bulunan akrabalarının yanına sığınmak suretiyle yaşamlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. İncelediğimiz muhacir kayıt defterlerinden elde edilen bilgiler çerçevesinde belirlenen geçici iskân yerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 - Geçici İskân Yerleri

Geçici İskân Yerleri	Hane	Nüfus
1- Alâeddin Tepesindeki Mektep	1	57
2- Hacı Hafız Medresesi		3
3-İrfaniye Medresesi		10

⁴ BCA. 272.11.13.44.6; 272.12.40.41.9; 272.12.41.46.2.

⁵ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon 2006, s. 119.

KÜRŞAT KURTULGAN – AYDIN EFE

4- Karatay Medresesi	6	53
5- Larende Medresesi		34
6- Molla Efendi Medresesi		33
7- Nakip Oğlu Medresesi		6
8- Süleymaniye Medresesi		32
9- Yusuf Ağa Medresesi		9
10- Ziyâeddin Medresesi		13
Toplam	2	248

Kaynak: BCA. 15 ve 16 numaralı defterler.

Buralarda yaşayan insanlar bir süre halkın yardımlarıyla yaşamlarını sürdürmüşlerse de bu yardımların da kesilmesiyle büyük bir sıkıntı içine düşmüşlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da buldukları bölgelerde asayişsizlikler giderek artmıştır. Bu sebeple bir süre sonra geçici iskân yerlerini terk etmek zorunda kalmışlar ve başka yerlere taşınmışlardır. Bunlara ek olarak daha önce Adana, Mersin, İstanbul ve Niğde gibi şehirlere yerleştirilmiş olanların da işgallerin başlamasıyla güvenli olarak görülen Konya'ya geldikleri bilinmektedir. Bu insanlar da kısa bir süre bu geçici barınma yerlerinde kaldıktan sonra meskenlere çıkmışlardır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, geçmişte yaşanan göç olaylarından edinilen tecrübeler doğrultusunda ve ülke imkânları çerçevesinde bir dizi tedbirler almışlardır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan mağduriyetlerin tekrarlanmaması için ülkeye giriş noktalarında misafirhaneler açılmıştır. Bu misafirhanelerde geçici olarak her türlü ihtiyaçlar giderilmiş ve daimi iskânlar yapılmaya kadar geçen süre zarfında yaşanacak mağduriyetlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁶ Zaman içerisinde bu misafirhanelerin sayısı ve kontenjanları artırılmıştır. Misafirhaneler, mübadele kapsamında gelenlerin nakillerinin tamamlanmasıyla birlikte önemlerini yitirmişler ve ihtiyaç kalmadığı için zaman içerisinde kapatılmıştır.

4. Müfettiş Raporlarının Muhteviyatına Dair Bilgiler

Araştırmamıza konu olan Kasım 1924 tarihli, Konya ve Havalisi Mülkiye Müfettişi Nusret Bey tarafından tutulan tutanaklar, daha sonra rapor

⁶ BCA. 272.12.41.46.21. L.9.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

haline getirilerek Dâhiliye Vekâleti'ne sunulmuştur. Raporda Balkan Harbi esnasında gelenler, başka yerlerde iskânları kararlaştırılmışken buraları terk ile gelenler ve iskân hakkı olmasına rağmen sıkıntı içerisine düşenlerin durumları yer almaktadır. Ayrıca bu insanların karşılaştıkları problemlere dair bilgiler, çözüm önerileri ve gerçekleştirilen faaliyetler de yer almaktadır.

Rapor, eklerde sunulan örnek metinlerden oluşmakta ve toplam 24 leften ibarettir. Raporda, bilgisine başvuru muhacirlerin toplam sayısı ise 14 hanede 52 nüfustur. Müfettişlerin görevlendirilmesi ve sonrasında bunun gibi raporların düzenlenmesinde muhacirlerin mağduriyetlerini dile getiren başvuru dilekçelerin etkisi büyüktür. Gönderilen müfettişler bu olayı oldukça dikkatli incelemiş, çözüm önerilerini veya gerçekleştirilen çözümleri ayrıntılı bir şekilde raporlarına yazmışlardır. 4-5 Kasım 1924 (4-5 Teşrinisânî 1340) tarihli, Konya ve Havalisi Mülkiye Müfettişi Nusret Bey imzalı bu raporlar, 8 Kasım 1924 (8 Teşrinisânî 1340) tarihinde Dâhiliye Vekâleti'ne sunulmuştur.⁷ Raporun muhteviyatından;

- 1- Öncelikle iskânları yapılmayanların nerelerde yaşadıkları, kimlerin yanında kaldıkları gibi konular,
- 2- İskân mntıklarını terk edenlere yapılan muameleler ve karşılaştıkları sorunlara dair bilgiler,
- 3- Hangi dönemde geldiklerine dair bilgiler (Burada göze çarpan ayırım Balkan Harpleri esnasında gelenler ve mübadele kapsamında gelenler şeklindedir),
- 4- Kişi bazında yaşanan sorunlara dair ayrıntılı malumatlar,
- 5- Muhacirlere verilmiş fakat devlet memurları tarafından işgal altında tutulan meskenlere dair bilgi cetvelleri,
- 6- Söz konusu dönemde iskânları yapılmayan ve zor durumda olan muhacirlerle yapılan görüşmelerde tutulan notların içeriklerine dair bilgiler edinilebilmektedir.

Bu süreçte 413.922'si Rumeli'den ve 96.000'i Adalardan olmak üzere toplam 509.922 nüfusun bu şekilde geldiği⁸ ve Konya merkez ve ilçelerine yerleştirilen muhacir sayılarının fazlalığı, yaklaşık 11 bin civarında olduğu düşünülürse, aslında iskân faaliyetlerinin dönemin şartlarına göre oldukça başarılı geçtiği söylenebilir.

⁷ BCA. 272.12.43.62.17. L.1-24; 272.12.44.65.23. L.1-6.

⁸ BCA. 272.14.75.24.6

Gönderilen müfettişlerin soracakları konulara dair bir matbu anket formu hazırladıkları görülmektedir. “*Hangi tarihte hicret ettiniz ve şu an nerede ikamet ediyorsunuz? İskân edildiniz mi?*” soruları herkese aynı şekilde sorulmaktadır. Hemen hemen herkese aynı şekilde soru yönelten bu müfettişler, daha çok muhacirlerin ifadelerini birebir yazmışlardır.

Temmuz ayından başlayıp 8 Kasım 1924 (8 Teşrîn-i sâni 1340) tarihine kadar süren zaman aralığında yapılan görüşmelerde tutulan tutanaklar oldukça ilginç olup ayrıntılı bilgiler içermektedir.⁹

Raporda meskenlerde yapılan incelemelere rastlanılmaktadır. Tespit edilen meskenlerde o an için kimlerin oturmakta olduğu ve oturmaya haklarının olup olmadığına kadar ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Burada göze çarpan ilginç notlardan bir tanesi söz konusu evlerde sadece Balkanlardan değil; İslam dünyasının dört bir tarafından gelip Anadolu’ya sığınan insanların varlığıdır. Örneğin 732 numaralı binaya Buhara’dan kalkıp gelmiş olan ve dört nüfustan ibaret ailesiyle Konya’ya yerleşmiş olan Buharalı Ömer oğlu Hacı İshak ve ailesinin iskân edildiği görülmektedir.¹⁰ Bu durum Türkiye’nin Müslümanlar açısından ne kadar önemli olduğunu gösteren somut bir örnektir.

Konya gerek bulunduğu coğrafi konum, gerek güvenliği ve gerekse uçsuz bucaksız tarım arazilerine sahip olması nedeniyle tercih edilen bir şehir olmuştur. Bu olumlu özelliklerinin yanı sıra tercih edilmesinin altında yatan diğer bir sebep daha önce buralara yerleşmiş olan akrabaları ile bir araya gelmek istemeleridir. Gelenlerin bir kısmı öncelikle İstanbul, Adana, Mersin, Niğde, Kayseri vb. şehirlere de yerleşmişlerdir. Fakat bu şehirlerin de Mondros Mütarekesi sonrası işgal edilmeye başlanmasıyla bazı aileler, buraları da terk ederek güvenli bir yer olarak görülen Konya’ya doğru hareket etmişlerdir. Bazı aileler ise yerleştirildikleri Kayseri ve Niğde gibi yerlere uyum sağlayamadıklarını belirterek aldıkları izinle Konya’ya gelmişlerdir.

5. Balkan Harbi’nden Sonra Gelenlere Dair Tutanaklar

Araştırmanın birinci kısmında Balkan Harbi’nden sonra gelmiş fakat daimî iskânları yapılamamış muhacirlerin verdikleri ifadelere dair tutulan tutanaklar yer almaktadır. İncelenen arşiv belgesinde gelenlerin ve örnek

⁹ BCA. 272.12.43.62.17. L.10.

¹⁰ BCA. 272.12.43.62.17. L.19.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

olarak değerlendirilen muhacir ailelerinin sayısı beş hanede 21 nüfustur. Üç ila altı nüfus arasında değişen sayılardan oluşan bu ailelerin ortak özellikleri aynı bölgenin insanları olmaları ve Anadolu'da birlikte hareket etmeleridir. Memleketlerine bakıldığında Lankaza'dan iki aile, Siroz'dan iki aile ve Selânik Demirhisar'dan bir ailenin geldiği görülmektedir. Bu ailelerin hepsi 27 Temmuz ile 28 Ağustos 1924 (Temmuz-Ağustos 1340) tarihleri arasında daimî iskânlarının yapılması için başvuruda bulunmuştur.¹¹ Bu ayırıştırma, geldikleri yer ve geliş tarihlerine bakarak yapılmıştır. Öncelikle bu beş ailenin ortak özellikleri aynı yörenin insanları ve 1912-1913 (1328-1329) yıllarında ilk olarak Adana, Tarsus ve Mersin hattına yerleşmiş olmalarıdır. Mondros Mütarekesi sonrası buraların da Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle daha güvenli bir bölge olarak görülen İç Anadolu'ya doğru harekete geçtikleri ve Konya'yı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Örnek alınan ifade tutanaklarından birincisi, Lankaza muhacirlerinden Halil oğlu Celâl'in ifadesidir. Aile reisi, üç nüfustan ibaret ailesinin can güvenliğini korumak üzere Konya'ya gelmiş ve Sedirler olarak bilinen yerdeki Yanık Cami Mahallesinde bir ev kiralarak burada yaşamaya başlamıştır. Arabacılık yaparak geçimini sağlayan bu aile, *Mübadele Antlaşması*'nın imzalanmasından sonra yanlarında bulundurdıkları evraklar ile mübadele kapsamına alınmalarını ve kendilerine yardım edilmesini istemişlerdir. 14 Ağustos tarihinde yaptıkları başvuru kabul edilmişse de sonuç alınmadığı için 21 Eylül tarihinde aile tarafından yeni bir dilekçe verilmiştir. Dilekçesi üzerine *kendisinden beyanname bedeli olarak 12,5 lira istenmişse de fakir olduklarından bu parayı veremeyeceklerini* söylemiştir. Ayrıca istenen tapuları da *fırar etmek suretiyle geldikleri için* ibraz edememişlerdir.¹²

İkincisi, yine Lankaza kazası muhacirlerinden 60 yaşındaki Mustafa oğlu Hasan ve üç nüfustan oluşan ailesine ait tutanaktır. Tutanaktan anlaşılan Mustafa oğlu Hasan, Halil oğlu Celâl adlı diğer muhacirin kayınpederidir. İki aile birlikte Sedirler'de kiraladıkları evlerde oturmaktadırlar. Damadı arabacılık yaparak, kendisi de bakkalcılık ile geçimlerini sağlamaktadırlar. 27 Temmuz 1924 (24 Temmuz 1340) tarihinde iskân talebinde bulunmuşlar ve kendilerine mesken verilmesi kararı çıkmasına rağmen, 4 Eylül itibarıyla bu kararın gerçekleştirilmediği ve evlerine kavuşamadıkları görülmektedir. Daha sonra bir mesken verilmişse de bu meskeni harap olduğu için kabul

¹¹ BCA. 272.12.43.62.17. L.20-21;272.12.44.65.23.

¹² BCA. 272.12.43.62.17. L.21.

etmemişlerdir. *Bu meskenin harap bir halde olduğu için oturamadığını İskân Müdürü'ne aktarmışsa* da, talebi İmar İskân Müdürü Abdullah Niyazi Bey¹³ tarafından *başka ev yoktur denilerek* reddedilmiştir.¹⁴ Üçüncüsü, Siroz muhacirlerinden olan Attar Yaşar oğlu Şevket Efendi'nin kayıt edilen ifadesidir. Bu aile de ilk olarak Adana'ya yerleşmiş ve can güvenliği kalmadığı için Konya'ya gelmiştir. Sedirler'de Sarnıç mahallesinde kiraladıkları evlerinde kalan bu muhacirler de 2 Ağustos 1924 (2 Ağustos 1340) tarihinde iskân talebinde bulunmuşlardır. Bu talep çerçevesinde kendilerine bir mesken verilmiş ise de harap bir halde olmasından dolayı kabul görmediği anlaşılmaktadır. Şevket Efendi ifadesinde *aynı dönemde mübadeleye tabi olmayan Kaşgarlı Hasan Efendi'ye verilen 596 numaralı ev gibi bir ev* talep etmiştir. Bu talebine iskân dairesince verilen cevapta; *“Eğer elinizde Kaşgarlı Hasan Efendi'de olduğu gibi bir tapu var ise size de bu tip bir ev verebilecektir.”* denmektedir. Şevket Efendi, yine aynı şekilde *Vanlı ailelere de ev verildiğinden bahis ederek haksızlığa uğradığını ifade etmeye çalışmışsa da* tapusu olmadığı için bu isteğinde ısrar edememiştir. Ama mesken konusunda şikâyet dilekçelerini yazmaya devam etmiş ve başta Atatürk ve İsmet Paşa olmak üzere hepsine 20 Ekim 1924 (20 Teşrinievvel 1340) tarihinde telgrafla müracaat ve şikâyette bulunmuştur.¹⁵

Bir başka kayıt, Siroz muhacirlerinden olan Boyacı Hasan oğlu Mehmet adına düzenlenmiştir. Ağabeyi, annesi, kız kardeşi ve aileleriyle birlikte Konya'ya göç ederek gelmişlerdir. *Ailece akrabalık bağı olmayan bir başka ailenin yanında kaldıklarını ve arabacılık ile geçimlerini sağladıklarını* beyan etmişlerdir. Söz konusu süreçte İskân Dairesi'ne başvurmuşlarsa da kendilerinden kurallar gereği tapu kayıtları istenmiştir. *Yanlarında bulunan tapuların Rumca olması nedeniyle* kabul etmeyen iskân memurları Türkçeye çevirmelerini istemiştir. Fakat imkânları olmadığı için çevirtemediklerinden belgeleri Ankara'ya gönderilmiştir. İskân dairesinde kendilerine *Ankara emir versin size o zaman mesken verebiliriz* denilerek sıkıntıları çözülmemiştir. Raporda geçen bir diğer ayrıntı ise, o ana kadar neden iskân talebinde bulunmadıklarıyla alakalı bir soruya verilen cevaptır. Zira bu muhacir ailesinin reisi ameliyat olmak için İstanbul'a gitmiş ve orada vefat ettiğinden dolayı başvuramamış oldukları ifade edilmektedir.¹⁶ İncelenen bu beş ailenin son ifade tutanağı oldukça ayrıntılı bilgiler vermekte ve memurların haksız uygulamalarının nasıl bir mağduriyete sebep olduğunu gözler önüne

¹³ BCA. 272.71.32.40.7.L.7.

¹⁴ BCA. 272.12.43.62.17. L.21.

¹⁵ BCA. 272.12.43.62.17. L.20.

¹⁶ BCA. 272.12.43.62.17. L.20.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

sermektedir. Söz konusu olay Konya Darülrifan Mektebi muallimlerinden Siroz'un Demirhisar muhacirlerinden Muallim Ahmet Hamdi oğlu Hafız Ali Hayri Efendi'nin 290 numaralı tutturduğu ifade tutanağı ile ortaya çıkmıştır. 4 Kasım 1924 (4 Teşrîn-i sâni 1340) tarihli bu ifadede hakkını arayan tahsilli bir insanın feryatları bulunmaktadır. Özellikle İskân Müdürü Nusret Bey tarafından haksızlığa uğratıldığını ve mağdur edildiğini iddia etmektedir.

Göç ettiği yerde Demirhisar'da İptidai Muallimi olan Ali Hayri Efendi 29 Mart 1923 (16 Mart 1329) tarihinde kendisine verilen 129 numaralı evrak ile Konya Vilâyeti İptidai Mektebine atanmıştır. Bu atama sonrası Konya Çumra Nahiyesi Alibeyhüyüğü Köyü'nde muallim olarak göreve başlamıştır.

O günlerde altı nüfuslu ailesi ile Pazarcı Rahim Ağa'nın evinde kirada otururken, Mübadele sözleşmesinin imzalanması üzerine 24 Şubat 1924 (24 Şubat 1340) tarihinde iskân talebinde bulunmuştur. Bu talebi üzerine kendisine, 18 Haziran 1924 (18 Haziran 1340) tarihinde, 700 numaralı bina verilmiştir. Fakat bu evin İhtiyat Zabitanından Niğdeli Mustafa tarafından işgal edildiğinden bahisle, problemin çözülmesi için defalarca dilekçe verdiğini, fakat çözülmediğinden bahisle İskân Müdürü Nusret Bey hakkında da şikâyette bulunmuştur. Bu şikâyete sinirlenen müdür, iskân komisyonunda; *ellerinde muhacir olduğunu ispat edecek belgeleri olmasına rağmen, muallim olduğu ve maaşıyla ailesine bakabilecek durumda bulunduğunu beyan ederek vesikası olsa bile kendisine mesken verilemeyeceği yönünde bir karar çıkartmıştır*. Hâlbuki aynı dönemde gelmiş olan ve lisede muallimlik yapan Karaferyeli Hüseyin Avni Efendi'ye; Rupçozlu Faik ve Elçi Hasan Beylere ev verildiğinden hareketle emsal göstermiş ve onlara verilip de kendisine neden verilmediğini sormuştur. Ayrıca Demirhisarlı Ganiye Hanım'a da tapusu olmadığı halde ev verildiğini, yine aynı şekilde mübadeleye tabi olmadığı halde Rupçozlu (Dövlên) Faik ve Kaşgarlı Elçi Hasan Efendi'ye de birer ev verildiğinden bahisle kendisine haksızlık edildiğini dile getirmiş ve hakkını istemiştir.

Müfettiş bu olayda, *memurların maddî bir karşılıkla bu binaları verip vermediğine dair sorular sormuş ve şüphelenmiştir*. Fakat muhacir “bilemem efendim işitmedim” diyerek dürüstlük yapmıştır.

Sorunun çözümü için içerisinde oturan İhtiyat zabitanından Mustafa'ya tahliye etmesi yönünde kolordu tarafından 5 Kasım 1924 (5 Teşrînisâni 1340) tarihinde yazı yazılmışsa da tahliye işi gerçekleşmemiştir.

Bunun sebebi ise *zabit Mustafa ve eşinin aynı zamanda harikzede*¹⁷ *olmalarıdır*. Harikzede olanlar, vekâletin yazısına istinaden oturdukları binaları boşaltmayacaklardır. İçeriğine iyice bakıldığında asıl sorunun usulsüz şekilde yerleşen muhacirlerin, mülteci ve harikzede olduklarını söyleyenlerin bu meskenlere oturmalarından kaynaklanmıştır. Zira Başvekâlet'ten gelen yazılarda bu gibi kimselere dokunulmaması önemle bildirilmektedir.¹⁸

Yapılan araştırmada dikkat çeken bir başka konu da Buhara, Türkistan ve Kaşgar gibi yerlerden gelen mültecilerin de iskânlarının yapılmış olmasıdır. Bunların *iskânları hangi antlaşmalar çerçevesinde ve hangi haklar dairesinde yapılmıştır?* gibi sorulara ne yazık ki tam bir cevap verilememektedir.

6. İskân Mahallerini Terkle Konya'ya Gelenlerin Tutanakları

İkinci kısımda ise Karaman, Niğde ve Kayseri gibi yerlerde iskânları planlanmışken çeşitli bahanelerle buraları terk ederek Konya'ya gelmiş ve burada iskân talebinde bulunan muhacirlere dair tutulan tutanaklar bulunmaktadır. Serfiçeli, Kozanalı ve Selânikli bu muhacir ailelerinin sayısı altı hanede 18 nüfustan ibarettir. Bunlar da kız kardeşleri, eniştelere veya uzak akrabalarının yanında olma isteğinden yola çıkmışlardır. Söz konusu muhacirler aslında iskân haklarını böylelikle kaybetmiş olmalarına rağmen, dönem dönem verdikleri dilekçelerle Konya'da ev, dükkân ve tarla talep ettikleri ve yapılan planlamanın sekteye uğramasına sebep oldukları anlaşılmaktadır. Bu tip aileler daha çok akrabalarının yanında ikamet etmekte veya kendi imkânları ile kiradıkları evlerde yaşamaktadırlar.¹⁹

Bu çerçevede kendilerine verilen meskenleri terk ettikleri için söz konusu yerler, yapılan kontroller sonrası boş farz edilmiştir. Zira bu evlerin kontrolleri tevzi edildikten sonra da devam etmiş ve kullanılmadıkları anlaşıldığında yeniden bir başka muhacire verilmesi cihetine gidilmiştir.

Bu durum Kozana muhacirlerinden Ruşen oğlu Salih'in ifadesinde de geçmektedir. 40 yaşında olan Salih, oldukça kalabalık bir aileye sahiptir. Toplam nüfusuna baktığımızda kardeşleri ve amcası Osman oğlu Demir Ali

¹⁷ Yangında zarar görenler.

¹⁸ BCA. 272.12.43.62.17. L.7;15;17-18.

¹⁹ BCA. 272.12.43.62.17. L.6.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

birlikte 13 kişinin birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Öncelikle Niğde'nin Gölcük Köyüne sevk edilen bu aile, *burada yaşayan ahali ile uyum sağlayamadıklarını söyleyerek* burayı terk ile Konya'ya gelmişlerdir. Burada bulunan enişterisi Aziz Dursun'un yanına misafir olarak yerleşmişlerdir. Pek kalabalık oldukları için mecburen 923 numaralı harap bir binaya yerleşmek zorunda kaldıklarını ve İskân Müdüründen yardım talep ettiklerini dile getirmektedirler. Bu taleplerinin *bugün yarın halledeceğiz diyerek çözümsüz bırakıldığından* hayıflanmaktadır [4 Kasım 1924 (4 Teşrin-i sâni 1340)].²⁰

İklimle uyum sağlayamadıklarını ve sağlık durumlarının bozulduğunu belgeleyenlere ellerindeki evrak mukabilinde mal mülk verilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu muhacirlerin birçoğu kendi istekleri ile hareket ettikleri için iskân haklarını kaybetmişlerdir. Bunun gibi muhacirlere iskân sürecinin sona erdiği günlerde imkân dâhilinde mal ve mülk verileceği bildirilmiştir.

Bir başka ilginç tutanak ise daha önce Kayseri İncesu'da iskân edilmiş olan Serfiçeli Sofu İbrahim oğlu Ömer Efendi'nin verdiği ifadedir. Ömer Efendi ifadesinde, kız kardeşi olan Hatice Hanım'ın kızı ile evli olan Hacı Hafız Derviş'in evine gelerek burada geçici olarak kalmaya başladıklarını belirtmiştir. Beş nüfustan ibaret olan bu aileye yanlarında getirdikleri evraklara mukabil 572 numaralı bina verilmiştir. Fakat bu bina normal meskenlere göre biraz değişik bir özelliğe sahiptir. Zira kendilerine verilen bu ev on odalı ve oldukça büyük bir yapı olmasından dolayı hastahane olarak kullanılmaktaydı. Ömer Efendi, yapılan yanlışın farkına varılması üzerine bu tevzi kararının iptal edildiğini ve henüz yerine bir ev verilmediğini söylemiştir. Kız kardeşi de kendisi gibi muhacir olduğu için bir meskene sahip olmuş ise de bu binanın askeri ahırlarla bitişik olmasından dolayı kendilerine kira bedeli ödenmiştir. Karşılığında aldıkları ücrete mukabil başka bir yerde kirada oturdukları anlaşılmaktadır.²¹

7. İskân Hakkı Olmasına Rağmen Sıkıntı Yaşayanlara Dair Tutanaklar

Üçüncü kısımda ise mübadele kapsamında gelen fakat iskân çalışmalarında sıkıntıya düşenlerin oluşturduğu muhacirler bulunmaktadır.

²⁰ BCA. 272.12.43.62.17. L.13.13A.

²¹ BCA. 272.12.43.62.17. L.19;22A.

Bu ailelerin de üç hanede 15 nüfusu Lankaza, bir hanede bir nüfusu ise Kozana muhacirlerindedir.

Raporda bu konuyla ilgili ilk göze çarpan olay ise beş aileden oluşan Lankazalı Osman oğlu Ali Çavuş ve biraderi Hasan'a, 30 Ocak 1924 (30 Kânûnusânî 1340) tarihinde, tevzi edilen 732 numaralı binanın Bursa'ya firar ettikleri düşünülerek Türkistanlı Hacı İshak Efendi'ye verilmesidir. Oysa yaz aylarında Bursa'da bulunan akrabalarını ziyarete gitmişlerdir. Yaklaşık bir ay kadar halaoğlu olan Lankaza muhacirlerinden Ahmet oğlu Recep'in evinde kalmışlardır. Bu süre sonunda Hacı İshak Efendi'nin Ermenilerden kalma 892 numaralı bir başka eve nakledildiği görülmektedir. İşin ilginç yanı ise 892 numaralı binadaki Şaban oğlu Mustafa'nın da 959 numaralı bir başka binaya yerleştirilmesi, yaşanan olayın birçok aileyi etkilediğinin göstergesidir. 959 numaralı binada da sorun çıkmıştır. Zira bu meskende *kâtiplik* yapan İsmail Hakkı isimli bir devlet memuru oturmaktadır.²² Yapılan yazışmalar neticesinde bu memur evden çıkarılmıştır.

Bir başka tutanak ise Lankaza Kazası Sarova Köyü muhacirlerinden Hüseyin oğlu Mehmet'in ifadesidir. 40 yaşlarında olan Mehmet ve beraberinde karısı, kız kardeşi ve annesi bulunmaktadır. İfadelerde düşülen bir not önemlidir. Zira birçok muhacirde bu kayıt yok iken Mehmet de *Okuryazar* olduğuna dair not düşüldüğü görülmektedir. Mehmet'in yaşadığı sıkıntı ise diğerlerine nazaran daha komik görüldüğü için çalışmaya dâhil edilmiştir. Zira 1923 (1339) yılı kışında gelen bu aileye, 770 numaralı binanın verilmesine rağmen, yaşanan sıkıntıdan dolayı hiçbir akrabalığı bulunmayan Lankaza kazası Sarova Köyü muhacirlerinden Eyüp Recep ve beş nüfustan ibaret olan ailesinin de geçici olarak buraya yerleştirilmeleridir. Bir süre sonra Eyüp Recep'e bir başka ev verilmesine rağmen, yeni evine çıkmadığı ve Mehmet'in evinde kalmaya devam ettiği görülmektedir. Mehmet, Eyüp Recep'in Konya'nın bir köyünde çobanlık yaptığını ailesinin ise kendisine ait evde kaldığını söyleyerek sorunun çözümünü ve tahliyelerini talep etmektedir.²³

Muhacirlerin sıkıntıları ile ilgili bir örnek de şöyledir: Kozana'nın Sofular Köyü muhacirlerinden 32 yaşındaki Veli oğlu Şevket'in ifadesi farklı bir sıkıntıyı gündeme getirmektedir. Daha önce Tarsus'a gelen ve orada bir süre amelelik yaparak yaşadıkdan sonra Konya'ya gelen bu muhacir, amcası

²² BCA. 272.12.43.62.17. L.2;15;10A.

²³ BCA. 272.12.43.62.17. L.15;10B.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

Yusuf'un yanına sığınmıştır. Yaptığı başvurulara *bekâr olması ve bir nüfustan ibaret olanlara mesken verilemez* hükmünden dolayı ret cevabı verilmiştir.²⁴

8. Değerlendirme

Rapordan edinilen bilgiler ışığında yaşanan sorunların ana sebebi konut sıkıntısıdır. Sıkıntının ortaya çıkmasında en belirgin sebep gayrimüslimlerden kalan evlere, söz konusu tarihlerde, Konya'da çalışmakta olan devlet memurlarının gayri resmî bir şekilde yerleşmeleridir. Ayrıca kendisine ev tevzi edilen muhacirlerin, şahıslarına verilen evlerden bu şahısları çıkaramadıkları için evsiz kalmaları ve mağdur olmalarıdır. Bu gibi binaların sayısı 11 olarak belirlenmiştir. Tablo 2'te bu meskenler ve işgal edenler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 2 - İşgal Altında Bulunan Meskenler

Mesken	İşgal Edenler	Çözüm Yolu
422	Orman Müdürü	Yeni bir ev verileceği için şimdilik beklemede
485	Muhabere Bölüğü Kâtibi Nizameddin	Kolorduya yazılan yazı ile tahliyesi sağlanmıştır.
293	Şimendifer Memuru Erzurumlu Dursun Efendi	Polis tarafından zorla tahliye ettirilmiştir.
439	Binbaşı Hamdi Beğ	Tahliye kararına uyarak çıkmıştır.
447	Beşinci Kolorduya yakınlığı	Muhacire Kira Bedeli Ödenme kararı verilmiştir.
519	Halk Fırkası Merkezi	Muhacire Kira Bedeli Ödenme kararı verilmiştir.
568	Askeri Depolara Yakınlığı	Muhacire Kira Bedeli Ödenme kararı verilmiştir.
576	Levazım Mutemedi Mustafa	Kolorduya yazılan yazı ile tahliyesi sağlanmıştır.
577	Aksaray İmar İskân Müdürlüğü Kâtibi Nesip Efendi	Yeni bir ev verileceği için şimdilik beklemede
764	Yolcu Memuru Vanlı Sıtkı ve Biraderi Ali Efendiler	Polis tarafından zorla tahliye ettirilmiştir.
592	Müstahdem Abdullah	Polis tarafından zorla tahliye ettirilmiştir.

²⁴ BCA. 272.12.43.62.17. L.14;14D.

KÜRŞAT KURTULGAN – AYDIN EFE

Abdullah, aslında Selânik'in Demirhisar muhacirlerindedir. Söz konusu dönemde Konya'da bulunan Müskirat Fabrikasında* Müstahdem olarak çalışmaktadır. Bu eve usulsüz olarak kendi kendine yerleşmiş ve uzunca bir süre sıkıntı yaşanmasına sebep olmuştur.

Kaynak: BCA. 272.12.43.62.17. L.10-24.

Raporlara yansıyan aksaklıklardan bir diğeri de aynı evin birkaç aileye verilmesidir. Yaşanan sorunların ana sebebi iletişimsizliktir. Yaşanan bu sorunda adeta ilk fırsatta eve giren ev sahibi olabilmış, diğerleri ise uzunca bir süre prosedürler ile uğraşmak durumunda kalmışlardır. Yapılan yazışmalardan anlaşıldığına göre eğer tevzi edilen binalarda birileri kalıyor ise polis nezaretinde boşaltılmasının temini istenmektedir. Fakat içerisinde aynı şartları taşıyan bir muhacir var ise ona dokunulmamakta ve diğerlerine çareler aranmaktadır. Nitekim benzeri bir olayda binada kalan ve kadın olan kişiden evrakları istenmiş ve Yunanistan mümessilliğinden onaylı belgesine istinaden dokunulmamıştır.²⁵

Yaşanan aksaklıklardan bir diğeri ise yanlarında sahip oldukları emlakê dair belgelere rağmen yeterli Emval-i Metruke olmamasından dolayı muhacirlere karşılığında mal ve mülkün tevzi edilememesidir. Bu durumun yaşanmasında en büyük sebep hiç kuşkusuz muhacir göçlerinde yaşanan yoğunluktur.

Bir diğer sebep ise belirlenen kurallar çerçevesinde bekâr olanlara önceliğin verilmemesidir. Halen bekâr ve boşanmış olanlara olumsuz yönde uygulamaların geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ettiği rahatlıkla söylenebilir. Bunların yanı sıra daha birçok sorunun yaşandığı ifade edilebilir.

Genel itibariyle en büyük sorun mesken sıkıntısı olarak gösterilebilir. Yaşanan bu sıkıntının birçok sebebi olabilir. Ama raporda belirtilen sebeplerin dışında dikkat çeken en önemli sebep, *emval-i metrukelerin nasıl bu kadar kullanılamaz ve harap hale geldiğidir*. Balkan Harbi'nden 1923 yılına kadar geçen süre içerisinde bu kadar çok binanın harap ve kullanılamaz halde olması garip bir durumdur. En büyük göçün de 1923'lü yıllarda olduğu düşünülürse durum daha da ilginç bir hale gelmektedir. Bunun en büyük sebebi, gayrimüslimlerin buldukları yerleri terk ederken geride

* Müskirat Fabrikası: Sarhoşluk veren, şuurı kaybettiren, kullanılması ve içilmesi Allah (c.c.) tarafından men edilmiş içeceklerin üretildiği yerlere verilen addır.

²⁵ BCA. 272.12.43.62.17. L.8.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

bırdıkları yakıp yıkmalarıdır. Özellikle Millî Mücadele sürecinde Anadolu'nun en ücra köşesinde bile var olan Rumların evlerini yıkarak büyük bir hızla İstanbul, İzmir, Trabzon cihetlerine doğru hareketlenmesi üzerine Dâhiliye Nezareti Edirne, Ankara, Konya, Trabzon, Kastamonu, Hüdavendigar Vilâyetleriyle, Antalya, Bolu, İzmit, Karesi, Kayseri, Karahisar-ı Sahip, Eskişehir, Kütahya ve Niğde mutasarrıflıklarına çektiği şifre telgraflarla durumun vahametini anlatmış ve göçleri engellemek için valiliklerden ve mutasarrıflıklardan gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.²⁶

Bunun yanı sıra saha araştırması yapılan günlerde muhacirler tarafından anlatılan bir hikâye oldukça ilginçtir. Malum olduğu üzere eski tip evlerde *Ocaklık* bir evin dengesidir. Eğer ocaklık yıkılırsa ev de yıkılır. Giden Rum ve Ermeniler yerli halka *ocaklığımın altında altınım var, benim onları çıkaracak gücüm ve zamanım yok. Biz gittikten sonra o altınları çıkarın sizin olsun* yalanını ortaya atmışlar ve halk da bu yalana inanarak birçok evde altın var diye hasara neden olmuştur. Giderayak Rumların ve Yunan işgalcilerinin de oluşturdukları yangın taburları ile yaptıkları şey adeta *“Bana yar olmayanın kimseye olmaması”* mantığının sonucudur. Üstüne üstlük tasfiye taleplerinin araştırıldığı süreçte ellerinde bulunan tapular ile geride bıraktıkları mallarının da bedellerini almışlardır.

Savaşın beraberinde getirdiği yıkımı tahmin etmek güç değildir. Özellikle evlere ve çevreye verilen zararın maddî ve manevî karşılığı çok fazladır. Yeni kurulan devlet bir taraftan kurumlarını oluşturmaya çalışırken, diğer taraftan da halkının yaralarını sarmaya girişmiştir. Öncelikle emval-i metruke adı verilen ve gayrimüslimlerden kalanları dağıtmış. Sonrasında ise ihtiyaçları belirleyerek bunları sağlama yoluna gitmiştir. Özellikle harap evlerin tamir edilebilir olanları süratle yenilenmiş; tamir edilemeyenlerin ise yıkılarak elde edilen yapı malzemeleri ile yeni evler yaptırılmıştır. El ele verilerek gerçekleştirilen faaliyetleri takdir etmek lazımdır.

Bunların yanı sıra yeni evler ve yeni köyler kurma faaliyetlerine de girişilmiştir. Böylelikle uzun yıllardır süren savaşlar nedeniyle ekilip dikilemeyen tarlalar süratle ekonomiye kazandırılmıştır. Bu süreçte çözüm yolları araştırılmış ve uygun bulunan öneriler süratle hayata geçirilmiştir. Bunlardan bir tanesi Konya Valisi tarafından 10 Ağustos 1925 (10 Ağustos 1341) tarihinde hazırlanmış ve çözüm önerileri madde madde yazılmıştır. Buna göre:

²⁶ BOA. DH. ŞFR.104/90;104/265;104/287;105/35;105/93; BOA. DH. İ.UM. 50/25.

1- Akşehir'in Yunak ve Hatırlı nahiyelerini teşkil eden Cihanbeyli mıntıkasındaki Kürtlerle meskûn Sahra ve Seyit'te yeniden meskenler inşası şartıyla dört bin nüfusun,

2- Ilgın kazası dâhilindeki Nazar köyü ile Ağalar köyü dâhilindeki bataklıkın kurutulmasından elde edilecek on on iki bin dönüm arazide beş altı yüz nüfusun,

3- Su bulunduğu veya artezyenle su temin edildiği takdirde Saideli* kazasının dört muhtelif tarafında seksen kadar meskenden ve üç yüz yirmi haneden dört köy teşkil olunabileceği,

4- Karaman kazasının muhtelif mahallerinde mevcut tahminen sekiz bin dönüm miktardaki arazide mesken inşa olduğu takdirde seksen kadar hane halkı ve hayvanlarının,

5- Sultaniye²⁷ kazasındaki bin beş yüz kilometre karedeki sahrada mesken inşa olduğu takdirde dört bin nüfusun ve elli bin hayvanatın,

6- Ereğli kazasında mevcut olan yirmi bin dönüm kadar arazide iki bin nüfusu ve beş bin hayvanatın,

7- Merkeze bağlı Çumra nahiyesinde üç bin dönüme yakın arazide yeniden mesken inşası halinde otuz, otuz beş hane kadar aile iskân ve hayvanatın barındırılmasının, mümkün bulunduğu bildirilmiştir.²⁸

Konya ve havalisine iskân edilen Balkan muhacirlerinin zaman içerisinde sorunlarının çözülmesiyle ekonomik hayata katkıları başlamış ve bu gün çalışkanlıkları ile nam salmışlardır. Mübadele kapsamında 1923'ten itibaren Konya ilinden 583 erkek ve 2.719 kadın olmak üzere toplamda 3.302 gayrimüslim Rum gönderilmiştir. Buna karşılık toplamda 10.995 nüfus Balkan muhaciri, Konya'ya iskân edilmiştir. Ayrıca Konya'ya 156 Karahacılı, 1.400 Honaklı ve 7.100 Ali Aşireti'nden olmak üzere toplam 8.656 Şark mülteciyi yerleştirilmiştir. Söz konusu dönemde mübadele kapsamında Konya iline sevk edilen ve gelen muhacirlere 1.021 ev, 156 dükkân, 33.858 dönüm tarla, 32 dönüm bağ ve 492 dönüm bahçe verilmiştir. Muhacir ve mülteci olarak gelen ve Konya'ya iskân edilen muhacirlere ise, 466 ev, 42 dükkân, 17.982 dönüm tarla, 741 dönüm bağ dağıtılmıştır.²⁹

* Bugün Konya İline bağlı Kadınhamı ilçesidir (Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2006, s. 427).

²⁷ Bugün Karapınar /Konya (Sezen, *a.g.e.*, s. 282).

²⁸ BCA.272.12.45.78.6.

²⁹ Geniş bilgi için bkn. Kürşat Kurtulgan, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

Sonuç

Mecburiyetin hâsıl olduğu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve kuruluşun günümüze kadar Türkiye, göç ve mülteci akınına uğramış bir ülkedir. Bu özelliği mazlum ve mağdurlar için son derece güvenilir bir ülke haline gelmesini sağlamıştır. Kazanılan deneyimler dünyanın hiçbir ülkesinin sahip olamadığı kadar insani meziyetlerimizi arttırmıştır. Türk ve Müslüman herkese yardım elini uzatan Türkiye, sonraki yıllarda şartlar gereği vatandaşlık bağı olan gayrimüslimlere de elini uzatmaktan geri durmamıştır.

Bu süreçte Konya ve çevresi başta olmak üzere, günümüzde İç Anadolu Bölgesi olarak belirlenen sınırlar içerisindeki birçok şehir önemli rol oynamıştır. Özellikle Balkan Savaşları öncesi ve sonrasında Anadolu'ya gelen ve başta Trakya olmak üzere İstanbul, Mersin, Adana gibi şehirlere yerleştirilen birçok Balkan muhaciri buralarda bir süre yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bu süreç Mondros Mütarekesi sonrasında başlayan işgaller ile son bulmuş ve yeniden göç etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Göç sürecinde doğal olarak devlet otoritesi ve kurumlarının içinde bulunduğu şartlar göz önüne alındığında bir takım sıkıntıların yaşanması doğaldır.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan barış sürecinde devlet hem kurumlarını oluşturmaya ve hem de vatandaşlarının sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Yapılan inceleme ve teftişler ile sorunların önce tespiti yapılmış ve sonrasında ise bunlara çözüm yolları belirlenmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Zira usulsüzlükler ve mağduriyetlere dair başvurulara baktığımızda daha çok yetkililerin yaptığı kişisel hatalardan kaynaklanan sorunların yaşandığı görülmektedir.

Yaşanan sıkıntıların başında gelen barınma sorunu sadece Balkanlar'dan değil Kafkaslar, Ortadoğu ve Anadolu'nun büyük bir kısmında yaşanan göç olaylarında da temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan sıkıntıların büyüklüğü karşısında devri yaşayan insanlar arasında geride bıraktıkları topraklara ve evlerine dair özlemlerini her geçen gün daha da ağır bir şekilde hissetmiş ve dile getirmişlerdir.³⁰ Türkiye Cumhuriyeti idarecileri imkânları dâhilinde gerekli uyarılar ve düzenlemeler ile bu

³⁰ Sedat Bahadır, *Büyük Reyhanlı Aşireti ve Reyhanlılar*, Sonçağ Yay., Ankara 2017, s. 131.

sorunların birçoğunu kısa sürede çözümlenmiş ve dört bir taraftan gelen insanlar mübadil, muhacir, mülteci vb. adlar ile yerleştirmişlerdir. Bu insanların, sağlanan imkânlar ve sosyal çalışmalar ile çok kısa bir sürede buldukları yerlere intibakları sağlanmıştır. Bu faaliyetler bölgede ihtiyaç duyulan işgücüne ve nüfus yoğunluğuna olumlu yönde katkı sağlamıştır. Demografik yapıda ki kadın-erkek eşitsizliğine dikkat edilerek³¹ gönderilen göçmenlerin iskânları ile kısmen de olsa bu olumsuzluklar giderilmiştir.

Son günlerde yaşananlar ve Avrupa’da mültecilere yönelik gerçekleştirilen hakaretler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da gerçekleştirilen terör operasyonları sebebiyle yaşanan göçlere bakıldığında Türkiye’nin güvenlik ve de insanî açıdan görevini başarı ile yerine getirdiği söylenebilir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşanan sorunların başında barınma gelmekte ve geçerliliğini korumaktadır. Başlarını sokacakları bir yeri olan insanlar çok daha çabuk intibak sürecini tamamlamakta ve toplumun bir ferdi olarak yaşadıkları devletlere faydalı ve sadık bireyler haline gelmektedirler. Aksi durumda bırakın uyumu ve de faydayı, tamamen suç makineleri haline gelmektedirler. Bu durumun yaşanmaması için iskân faaliyetleri çerçevesinde sosyal intibak çalışmalarına önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). DH. ŞFR. (Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı) 104/90; 104/265; 104/287; 105/35; 105/93.

BOA. DH.İ.UM. (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı) 50/25.

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi). 272.11.13.44.6; 272.12.40.41.9; 272.12.41.46.2; 272.12.41.46.21; 272.12.43.62.17; 272. 12. 44.65.23; 272.12.45.78.6;272.14.75.24.6;272.71.32.40.7; 030.10.26.149.9.

³¹ Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası, Konya Vilayeti*, Öğüt Matbaası, Ankara 1922.

KONYA VE HAVALİSİ MÜLKİYE MÜFETTİŞİ NUSRET BEY'İN
MUHACİRLERE DAİR İNCELEMELERİ

BCA. Kod:271, Defter No: 15, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Konya, İlçe: Merkez, Tarih: 1924–1935.

BCA. Kod:271, Defter No: 16, Muhacir Esas Kayıt ve Sevk Defteri, İl: Konya, İlçe: Merkez, Tarih: 1920.

Kitaplar ve Makaleler

BAHADIR, Sedat, *Büyük Reyhanlı Aşireti ve Bahadırlar*, Sonçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon 2006.

Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası, Konya Vilayeti*, Öğüt Matbaası, Ankara 1922.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2006.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, I., TTK Yay., Ankara 2000.

Şemsettin Sami, *Kamûs-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1987.

ŞİMŞİR, Bilal N., “Ermeni Gailisinin Tarihsel Kökeni Üzerine”, *Ermeni Araştırmaları, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü*, Sayı 1, Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001, s. 108-128.

TBMM. G.C.Z.C. (1985), IV., 2 Mart 1339 (1923) - 25 Teşrinievvel 1934, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Sanem Matbaası, Ankara.

EKLER

EK-1. 16 numarada tespit edilen bir gayri mübadil resmi

EK-2. Müfettiş raporlarından örnek metin

Handwritten text in Arabic script, likely a report or document. The text is dense and covers most of the page. There are some markings and stamps visible, including a small rectangular stamp with the text "MÜHÜR" and "TARİHİ".